Förhandlingar **74-01-14**
Nationalekonomiska Föreningen

Ordförande: direktör *Stig Svensson*
Inledare: statsrådet *Gunnar Sträng*
Deltagare i debatten: professor *Göran Ohlin*, utredningschef agr lic *Clas-Erik Odhner*, ekon dr *Lars Matthiessen*, docent *Karl-Olof Faxén*, direktör *Rolf Millqvist*, departementsrådet docent *Carl Johan Åberg*, statsrådet *Gunnar Sträng*.

GUNNAR STRÄNG

Årets statsverksproposition

Jag tänkte börja denna redovisning med att säga något om budgetens utgiftssida. Den har fastställts oberoende av oljekrisen och på de premisserna att fjolårets riksdag var en synnerligen reformpräglad riksdag, vars kostnadseffekter i allt väsentligt faller på 1974. De två sektorer som vid en bedömning hösten 1973 fortfarande präglades av återhållsamhet — jag syftar här på den kommunala sektorn och de privata hushållen — fick sin extra stimulans genom regeringens förslag vid höstriksdagens början 1973 och beräknades till 2 500 miljoner i ökad efterfrågan, varav 1 800 föll på tiden intill den 1 juli 1974. När jag säger ökad efterfrågan så är förutsättningen att dessa stimulanser icke nämnvärt avsätter sig i ökat sparande. Totalt räknar vi med ett negativt budgetsaldo dvs statlig lånefinansiering av utgifterna på ca 8,5 miljarder för innevarande budgetår 1973/74. Det är drygt 2 miljarder mer än föregående budgetår 1972/73.

Denna ökade upplåning under innevarande år passar inte så perfekt till konjunkturutvecklingen, i varje fall som vi såg den före oljekrisen. Om felet varit för stor försiktighet under föregående år eller för stort lättsinne innevarande år skall kanske någon annan än finansministern uttala sig om. Den fråga vi nu ställs inför är vilken grad av underbalansering som statsbudgeten i dagsläget lämpligen bör representera. Jag kommer tillbaka till detta.

Om jag därefter i korthet skall presentera budgetens utgiftsprogram så vill jag erinra om de reformer som antogs av fjolårets riksdag. Det rör sig om en reformerad och förbättrad sjukpenning, reformerat och förbättrat stöd vid arbetslöshet, obligatorisk tandvårdsförsäkring, bostadstillägg för ensamstående och gifta utan barn, förbättrade bostadstillägg för barnfamiljer, höjda barnbidrag, slopad folkpensionsavgift, dvs sänkt skatt redan från januari månad 1974 och särskilda pensionstillägg för pensionärer innevarande månad. Dessa reformer utgör stora utgiftsposter i budgetförslaget för 1974/75 och har sålunda beaktats i den nya statsverkspropositionen.

I budgetförslaget som det nu föreligger kan utgiftsökningen beräknas till ca 7 miljarder, eller 10 procent i förhållande till löpande budgetår. Gör jag jämförelsen med föregående riksstat är ökningen ca 11 miljarder, eller 16 procent. Den helt övervägande delen hänför sig till uppföljande av tidigare gjorda åta-

ganden och riksdagsbeslut. Utgiftshöjningen för nya eller utbyggda reformer inskränker sig till mellan 600 och 700 miljoner. Vissa utgiftsökningar som kan tänkas påverka statsutgifterna kan aktualiseras av att pågående utredningar väntas avlämna förslag under våren 1974. Här kan omnämnas pensionsålderskommittén och ett flertal bostadsutredningar. Skatteutredningen kommer att lägga förslag om sänkning av den direkta statsskatten under 1975. Det senare förslaget förutskickas balanseras kostnadsmässigt genom motsvarande inkomstförstärkningar till statskassan på andra vägar. Slutligen är i detta läge en avgörande post oviss. Det är kostnadstäckningen för den nu pågående lönerörelsen för statens anställda. Upplysningsvis kan nämnas att varje procent i lönehöjning drar en kostnad på budgeten om ca 200 miljoner.

Statens inkomster har räknats upp schablonmässigt och på förutsättning av en inkomstökning som motsvarar 1973 års. Budgetsaldot avläses då till ett underskott på 6,5 miljarder, under 1974/75, ett belopp som inte gör anspråk på att vara ett riktigt uttryck för omfattningen av statens utgifter och statens behov av lånefinansiering. Troligen ökar detta ytterligare. Ett rimligt antagande är — nu säger jag någonting som inte står i finansplanen, men denna förnäma förening skall väl få någon primör — att statsupplåningen för kommande år ungefär motsvarar vad vi avläser i år, dvs mellan 8 och 8,5 miljarder. Det är utan tvekan en hög upplåning som med hänsyn till kapitalmarknadsläget kan ställa till bekymmer också för andra låntagare, kommuner, industri och bostadsbyggare.

Trots de besvärligheter som oljekrisen fört med sig har regeringen ändock räknat med att det reformarbete som tidigare initierats om möjligt skall föras vidare. Det kan sammanfattas i en aktivisering av arbetsmarknadspolitiken, en utbyggnad av tryggheten för den anställde och en bättre arbetsmiljö. Det gäller vidare förbättringar till handikappade och en kraftig satsning på kulturområdet.

Arbetsmarknadsverket förstärks med 350 tjänster, huvuddelen på platsförmedlingen. På det så högaktuella energiförsörjningsområdet erhåller vattenfallsverket 1 500 miljoner att satsa på i huvudsak nya produktionsanläggningar. På atomforskningens område ges möjligheter för en omfattande forskning på fusionenergins problem. Stora belopp satsas vidare på omläggningar för utökad lagring av oljeprodukter.

I trygghetspolitiken ligger en fortsatt förstärkning av folkpensionerna. Grundpensionen uppgår nu till 8 500 kronor för den ensamstående och 13 770 kronor för ett pensionärspar. Den 1 juli tillkommer ett ytterligare standardtillägg. Härutöver utgår skattefria kommunala bostadstillägg och i den mån priserna stiger kompensation för prisstegringen.

Motsvarande förbättringar kommer barnfamiljerna tillgodo genom höjningen av barnbidragen till 1 500 kronor från och med årsskiftet. Genom förbättrade bostadsbidrag och ökat stöd till daghem och fritidshem samt förbättringar inom familjeförsäkringen har regeringen velat tillgodose barnfamiljernas berättigade intressen.

För vägbyggandet föreslås en uppräkning av drygt 400 miljoner. Det är mer än den vanliga och motiveras av att med en volymmässigt sjunkande bostadsproduktion behöver vi från sysselsättningssynpunkt en expansion på bl a vägsidan.

Jag vill slutligen säga något om det internationella utvecklingsbiståndet. Regeringen har här haft att ta ställning till om det s k enprocentsmålet, som ursprungligen var avsett att uppnås under nästkommande budgetår 1974/75, är möjligt att realisera. Ingen vågar just nu ställa någon prognos för bruttonationalproduktens utveckling för kommande budgetår. Regeringen har dock ansett det erforderligt med en kraftig höjning och gått så långt som läget för dagen kan tåla. Det innebär en uppräkning med 540 miljoner eller 35 procent mot tidigare 25 procent. Om vi skall stanna där eller gå vidare kan vi bättre överblicka då vi kommer tillbaka med kompletteringspropositionen i maj månad.

Att komma tillbaka i april—maj månad var det närmast fråga om. Jag är medveten om att det är på den punkten som meningarna bryter sig. Kan vi vänta till dess, eller behöver vi gå ut tidigare? Det är helt enkelt omöjligt att i dag ha en klar uppfattning härom. Regeringen har i årets finansplan förklarat att den skall föra en flexibel ekonomisk politik med beaktande av vad läget kräver. En traditionell försörjningsbalans som skall presenteras riksdagen i kompletteringspropositionen behöver som alla känner till klaras ut i kanslihuset i samråd med konjunkturinstitutet under april. Vi torde behöva bedöma läget och utvecklingen under januari—mars för att dra rimliga slutsatser. Skulle mot förmodan den

ekonomiska situationen — så som oljekrisen komplicerat läget — internationellt klarna förr, är ingen gladare än jag. Då kan finansministerns bedömningar också komma tidigare.

Vi hade ett bra utgångsläge för 1974 innan oljekrisen kom. 1973 var ett år på klar uppgång. Industriinvesteringarna ökade starkt. Arbetslösheten var på retur. Vår export gick bra både volymmässigt och prismässigt. Vi torde inte någon gång ens under det goda 60-talet ha haft en så stark efterfrågan från omvärlden på våra traditionella exportvaror. Den utvecklingen innebar ett kraftigt överskott i våra affärer med utlandet och en välgörande förstärkning av valutareserven. Produktionsökningen under det gångna året var också helt tillfredsställande.

Genom den extra stimulans som låg i regeringens förslag till riksdagen hösten 1973 hade vi all anledning att räkna med att den kommunala sektorn och de privata hushållens efterfrågan också skulle expandera. Allt talade med ett ord sålunda för att 1974 skulle bli ett bra år. Dessutom förelåg under hösten den unika situationen att alla nationalekonomer av facket i konjunkturinstitutet och i arbetsgivarnas och löntagarnas utredningsinstitut var ense om konjunkturbedömningen.

Vi kunde på dessa premisser räkna med en ekonomisk tillväxt om ca 5 procent under 1974, en efter våra förhållanden hög nivå. Vi räknade vidare med en investeringsexpansion inom industrin på ca 10 procent. Vi räknade med ett fortsatt överskott i vår utrikeshandel, en ökad efterfrågan på arbetskraft och en rimlig och av samhället behärskad prisstegring. Nu blir det inte så. Arabländernas oljebojkott har förändrat läget i grunden icke endast för vår nation utan för praktiskt taget hela den industrialiserade världen.

I detta läge vågar ingen med anspråk på trovärdighet ställa ekonomiska prognoser för 1974. OECDs bedömningar för utvecklingen i de ledande industriländerna lyser i år med sin frånvaro. OECD har förklarat att de i dagens läge helt enkelt är oförmögna att göra någon ekonomisk översikt. Jag förstår detta fuller väl. Vi har dragit den naturliga slutsatsen härav och avstår från att nu lägga fram någon nationalbudget och försörjningsplan för innevarande år.

Under julen gjorde arabländerna en deklaration som nu ligger till grund för den ransoneringspolitik som gäller. Den innebär en i förhållande till läget före krisen total reduktion om 15 procent av råoljeleveranserna. Samtidigt härmed enades leverantörländerna om en prishöjning som i runt tal innebär en fördubbling eller tredubbling av priset före oktober månad 1973. Om vi utgår från juldagens beslut som bestående har vi att inrätta oss därefter för den nu överblickbara framtiden med de konsekvenser det innebär för folkförsörjningen. Det är också klokt att som utgångspunkt för våra bedömningar räkna med att det nu etablerade höjda priset på oljeprodukter kommer att bestå.

Händelsernas påverkan på vår ekonomi och vårt folkhushåll understryks av att vi tillgodoser ca 75 procent av vårt energibehov från oljan. Endast Japan och Italien har motsvarande starka beroende av oljeprodukterna i sin energiförsörjning. I fråga om oljekonsumtion per invånare ligger vi i den absoluta världstoppen.

Vår import av oljeprodukter ligger på drygt 30 miljoner ton och vi fördelar den med 40 procent på industrin, 16 procent på samfärdseln och resten på bostäder och övrig förbrukning. 40 procent av vår förbrukning tar vi in i form av råolja som vi själva raffinerar. Vår raffinaderikapacitet kommer att öka till 60 procent då Brofjordenanläggningen står färdig på eftersommaren i år. Vår egen försörjningsgrad av raffinerade produkter måste trots detta betraktas som klart otillfredsställande. En förstärkning härav blir av många skäl erforderlig, en investeringsuppgift som följaktligen ligger i den absoluta förgrunden.

Regeringens planering bygger på att vi begränsar förbrukningen genom ransonering och kvotering av oljeprodukter och elkraft. En väsentlig del av vår elproduktion baserar sig som bekant på oljeeldade kraftverk. Vår tillförsel beräknades under perioden december—februari reduceras med 14 procent för bensin, 22 procent för motorbrännolja och eldningsolja samt 24 procent för den tjocka eldningsolja som företrädesvis används i industrin. Genom produktionsomläggningar i de svenska raffinaderierna för att tillgodose den för sysselsättningen nödvändiga tillgången på gasol och plastråvara blir tillgången på bensin begränsad.

Regeringen har i denna situation tvingats till en rad ingripanden. Vi har i Sverige en beredskapslagstiftning som ger oss den juridiska grunden för detta. För detta ändamål har en — jag hoppas

tillfällig — krisorganisation fått byggas upp.

Som allmän riktlinje för verksamheten gäller att uppehålla produktion och sysselsättning. Representanter för industrin har ansett att industrin bör kunna spara mellan 5 och 10 procent av sin normalförbrukning av energi. Det går visserligen ut över temperaturen i arbetslokalerna och luftkonditioneringen, men det behöver inte gå ut över produktion och sysselsättning. På dessa premisser beräknas vi kunna ge industrin erforderlig tilldelning. Vi skulle således i stort undgå produktionsinskränkningar och arbetslöshet. Konsekvensen av detta ställningstagande blir således att ransoneringen i huvudsaklig grad riktas mot den privata konsumtionen. Det får vi känna av i bensinransonering, lägre temperatur i våra bostäder och risker för begränsningar i varmvattentilldelningen.

Ifrån den situation som jag här beskrivit gäller det att dra slutsatser om den ekonomiska politiken 1974. Avgörande blir då vilken varaktighet oljekrisen kommer att få. I ett avseende kommer den med ganska stor säkerhet att bestå på lång sikt. Det gäller prisstegringen på oljeprodukterna. Därmed påverkas också vår handelsbalans och vår valutareserv. Före prishöjningarna kostade vår oljeimport ca 5 miljarder årligen. Ett tredubblat pris på råoljan, vilket framstår som ett troligt antagande, skulle således radikalt förändra vårt valutaflöde och våra utgifter för oljeimporten. Därmed skulle det överskott som vi förhoppningsfullt räknat med som troligt under 1974 vara konsumerat. Det är ett allvarligt perspektiv även mot bakgrunden av att vårt utgångsläge är gott valutamässigt, och våra exportutsikter för 1974 framstår som tillfredsställande. Vi har emellertid anledning att med stor tillfredsställelse inregistrera det starka utgångsläge som vi i dag har tillgodo för att möta årets påfrestningar.

Många rådgivare har under senare år lagt ner mycken flit och möda på att försöka övertyga undertecknad om att vår bytesbalans var för stark, vår valutareserv för stor och att den ekonomiska politiken borde förändras med hänsyn härtill. Jag tror att man i dag kan ta det betydligt lugnare. Den gamla goda regeln att en ekonomisk reserv är bra att ha för den enskilde gäller i samma utsträckning då man i vår osäkra värld bedömer läget för folkhushållet.

Ransoneringens påverkan på sysselsättningen bör på nuvarande bedömningar kunna bli begränsad, framför allt på grund av den prioritering av oljetilldelningen som produktionen kan räkna med. I den mån vissa produktionsbegränsningar blir nödvändiga torde dessa inledningsvis ta sig uttryck i kortare arbetsvecka i stället för permitteringar och avsked. Inkomstbortfallet torde således bli mindre än produktionsminskningen bl a därför att det från och med årsskiftet utgår förbättrade arbetslöshetsunderstöd som kan utgå även vid delarbetslöshet. Även oförsäkrade arbetslösa kommer att från och med årsskiftet ha rätt att efter vissa villkor uppbära arbetslöshetsersättning.

Då svårigheterna på sysselsättningsfronten kommer att härröra från brist på strategiska råvaror, i detta fall oljan, kan botemedlen generella lättnader i praktiken inte betraktas som någon lösning. Svårigheten att ersätta bristen i energitillgången med en allmän ökad efterfrågan är uppenbar. I stället torde en aktivisering av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna bli den väg vi har att möta problemen på. Den metoden ger oss möjligheter att ingripa där sysselsättningssvårigheterna uppstår. Vid alternativt en förkortad arbetsvecka bör den friställda tiden kunna användas till utbildning av de anställda. I syfte att underlätta för företagen att föra en sådan politik föreslår regeringen att ett särskilt utbildningsbidrag på 10 kronor per timme utgår som stimulans till sådan aktivitet.

Skulle bristsituationen bli bestående reser sig nya perspektiv för vårt handlande. Vi kan få inrikta oss på ersättningsprodukter, i många fall mer arbetskrävande men också mer kostnadskrävande. Att detta i sin tur påverkar vår standardutveckling i negativ riktning är obestridligt.

En sådan utveckling innebär också en uppfordran för landet att söka sig fram på nya vägar. Forskningen och utvecklingsarbetet på andra energikällor blir en dominerande uppgift. Årets statsverksbudget innehåller förstärkta anslag för realiserandet härav. Vår beredskap måste förstärkas och de möjligheter som föreligger att öka tillförseln av oljeprodukter till landet tillvaratas.

Regeringen har därför uppdragit åt berörda myndigheter att söka förstärka vårt försörjningsläge genom direktköp i producentländerna. Inom en kostnadsram av 2 000 miljoner skall förutsättningarna härför undersökas och om rimliga villkor föreligger verkställas. I syfte att samordna och intensifiera redan

pågående arbeten har regeringen tillsatt ett flertal organ med uppgift att ägna sig åt de mera långsiktiga energifrågorna. Tidigare har jag omnämnt behovet av en snabb utbyggnad av raffinaderikapaciteten.

Det går som sagt inte att precisera verkningarna av dagens oljekris för vår ekonomi under 1974 i något siffermaterial. Den optimistiska bedömning regeringen gav uttryck åt i proposition 165 till 1973 års höstriksdag måste vi revidera. Jag tror vi får vara tillfredsställda med om vi kan uppehålla en tillväxt och sysselsättning som i stort motsvarar vad vi kan ha räknat med under de senast förflutna åren. En bruttonationalproduktsökning på 3 procent förefaller mig troligare än de 5,3 procent som vi förhoppningsfullt redovisade före oljekrisen.

Vad vi däremot med bestämdhet kan räkna med är att de direkta konsekvenserna av oljepriserna slår igenom också på vår egen prisnivå. Vi har redan känt av verkningarna under de sista månaderna 1973. Prisstegringarna blir självfallet en internationell företeelse och går de inte snabbare hos oss än i vår omvärld behöver prisstegringen inte i och för sig negativt påverka vår internationella konkurrenskraft. Däremot kommer vi att känna prisstegringen i form av restriktioner på vår egen köpkraft och som en begränsning i vår standardstegring. Jag vill emellertid understryka att denna *utifrån* kommande prishöjning på den för folkhushållet så avgörande energifronten drabbar oss alla. Den får solidariskt bäras av hela folkhushållet och dess medborgare. Sakligt sett är det att betrakta som ett bortfall i vår ekonomi, ett bortfall som vi logiskt sett saknar möjligheter att kompensera oss för.

Mot denna bakgrund framstår som en av våra mest angelägna uppgifter att söka begränsa prisstegringen så långt det är möjligt. Det gäller framför allt i frågan om de grundläggande livsmedlen och på bostadsområdet. Jag utgår ifrån att den stabilisering av livsmedelspriserna via budgetmedel som tillämpats under 1973 får bli ett allvarligt alternativ i de förhandlingar om nytt jordbruksavtal som skall reglera förhållandena efter den 1 juli 1974. I det uppkomna läget är det i hög grad eftersträvansvärt med en snabb avtalsuppgörelse och fred på arbetsmarknaden. Erfarenhetsmässigt vet vi att en konfliktsituation påverkar såväl företagens investeringsplaner som konsumenternas efterfrågan i negativ riktning.

Sedan budgeten framlagts och under den pågående oljekrisen har den offentliga debatten om samhällsekonomins utveckling varit splittrad och många gånger överdramatiserad. På sina håll har man hälsat krisen med viss tillfredsställelse med motiveringen att det kommer att leda oss tillbaka till ett samhällsmönster mindre beroende av energin, en lugnare och mera anspråkslös livsform. Jag tror inte på den filosofin. Redan i dag har den som i denna form finner sitt livsideal alla möjligheter att praktisera det för egen del. Det är ju dessbättre inget tvång på att tvätta sig i varmvatten, att förflytta sig i bil, då trampcykel och tåg står till förfogande. Att en husmor skulle finna någon speciell fördel att gå tillbaka till handdisken och stortvätten i sjöar och vattendrag därför att disk och tvättmaskinen drar ström kan bara den rekommendera som aldrig vare sig diskat eller tvättat för hand.

Det energifattiga samhället kommer vi aldrig tillbaka till. Möjligen kan vi dra in på vårt privata bilåkande om drivmedlen blir 50 procent dyrare. Så säkert är inte ens det. Det blir kanske något annat som får sitta emellan.

Vad vi däremot på allvar får ta itu med det är att åstadkomma substitut till reducerade och fördyrade oljeleveranser. Här anmäler sig den planmässiga utbyggnaden av våra andra energikällor: vatten- och kärnkraft. Vad som är speciellt intressant är att dessa kraftkällor kan framstå i ett annat och bättre konkurrensläge genom de nu förändrade prisrelationerna. Naturligtvis skall erforderliga miljöpolitiska och säkerhetspolitiska intressen och motiv här beaktas.

Regeringen går emellertid nu i författning om att göra en riksinventering av utbyggnadsbara krafttillgångar i våra vatten. Dessa är i dag utbyggda till 65 procent, och det torde finnas möjligheter att öka den siffran, även om också jag tycker att vi kan ha kvar några älvar outbyggda. Säkerhetsforskningen i samband med kärnkraftens utbyggnad har förstärkts i den framlagda budgeten. Denna fråga är inte bara vårt problem utan en internationell forskningsuppgift. Personligen har jag det förtroendet för världens vetenskapmän att jag tror de löser problemet på de decennier de har på sig innan man kan säga att säkerhetsfrågorna kan bli ett problem av allvarlig omfattning.

Världen har sina stora tillgångar ifrå-

ga om energi i stenkol och kanske också torven. Även här kommer de nya prisrelationerna mellan olja och övriga energikällor att stimulera forskning och utveckling.

För att återgå till ekonomin i korttidsperspektivet så är det väl det första halvåret 1974 som tilldrar sig det största intresset. Frågeställningen är hur politiken skall anpassas för att möta oljekrisens verkningar. Det är här vi för dagen rör oss på så ytterligt osäker mark.

Förutom den direkta konsekvensen vi känner av i form av ransonering och begränsning bör vi också ha en föreställning om vad oljekrisen via vår utrikeshandel får för påverkan på vår ekonomi. Med den förhandenvarande starka exportkonjunktur vi nu har i fråga om skogsindustrins produkter, järn och stål samt malm så räknar jag inte med några större förändringar på dessa avsnitt. Vår varvsindustri torde också ha sitt på det torra, stor orderstock och goda kontrakt.

Verkstadsindustrin — i första hand bilindustrin — har väl anledning att räkna med svårigheter, i första hand på personbiltillverkningen. Någon fara för buss- och lastbilstillverkningen behöver vi knappast räkna med.

Byggnadsindustrin och materialtillverkningen för denna kan vi i långa stycken själva styra. Även om bostadsbyggandet nu nått en mättnadsgräns så bör det förståndsmässigt finnas investeringslust i stora delar av vår industri. Vi har ett enormt program i vägar, broar, trafikkorsningar och trafikleder, som dessutom är färdigprojekterade i stor omfattning. Byggnationen har den fördelen att den är importsnål. På miljösidan visar kommuner och industrier ett stort intresse för investeringar med hänsyn till de just nu fördelaktiga statsbidragen. Ansökningarna överstiger betydligt medelstillgången. Dessutom har våra större byggnadsföretag med stor framgång etablerat sig som exportörer på sitt område i Europa. Man bygger i Polen, Östtyskland och Tjeckoslovakien med svenska byggnadsarbetare och materialleveranser från Sverige.

Nu inställer sig frågan: Kommer en begränsning av energitillgången och det väsentligt högre priset på oljan att så allvarligt ta ned efterfrågan att vi påtagligt känner av det i vår export? Vi kommer att känna det, men det finns ingen anledning att överdramatisera det. Faran skulle väl vara att med det valutaflöde till arabländerna som blir en följd av prisstegringen på oljan blir risken för negativa bytesbalanser allmänt aktuell inom OECD. Skulle det gå så illa i de flesta länder, kan man befara såväl valutapolitiska komplikationer via kursförändringar och en allmän deflationspolitik just i de nationer som har de sämsta reserverna. En sådan utveckling ser jag så allvarligt så det vore mycket överraskande om det då inte skulle tvingas fram internationella överläggningar med såväl de oljeproducerande länderna som köparländerna som deltagare. I sista hand går det även ut över oljeländerna om bågen spänns för högt.

På vår importsida kan vi i ett avseende beräkna framtiden i ett väsentligt avsnitt klarare. Vi betalar i dag ca 5 miljarder för oljeimporten. Beloppet kan i sämsta fall fördubblas. Därmed skulle vårt förväntande överskott i bytesbalansen konsumeras och t o m ett underskott befaras. Då vi som jag tidigare berört har ett bra utgångsläge, kan vi avvakta utvecklingen och i tid planera den politik som kan bli erforderlig mot bakgrunden av bytesbalansens krav. Jag har i dagsläget inte vågat på rena gissningar fixera en trolig bruttonationalproduktsiffra för 1974, en trolig uppskattning av prisstegringen för 1974 eller en prognos för sysselsättningen.

I det senare avseendet har regeringen genom sin klara preferens i ransoneringspolitiken till industrin och näringslivet, till nyttotrafiken och kollektivtrafiken räknat med att sysselsättningen icke behöver försämras. Lokala påfrestningar får mötas med punktingripanden. Den förbättring av sysselsättningen som vi tidigare räknat med kan vi emellertid försiktigtvis inte diskontera.

Prisstegringen har under 1973 gått upp till cirka 8 procent. Det är högt men ligger dock lägre än vad som representerar medeltalet i OECD under fjolåret. Denna relativt förmånliga prisutveckling har bidragit till vår förstärkta bytesbalans och valutaställning. En prognos för 1974 är omöjlig i dagens läge. Vi måste bli på det klara med om oljepriserna nu kan anses stabiliserade i det högre läget, och vi måste få någon uppfattning om vad årets lönerörelse kan initiera för interna och sekundära prisstegringseffekter. Vi bör enligt min mening ha minst samma utsikter som omvärlden att hålla vår prisutveckling, varför någon relativ försämring knappast behöver befaras i vår internationella konkurrenskraft.

Allra sist: Är det någon fara i att mot den bakgrund vi nu har, dvs en utpräglad ovisshet om utvecklingen också för

det närmaste halvåret, gå ut med en klar och ytterligare efterfrågestimulans? Vi vet att vi från och med den 1 januari 1974 släpper loss en skattesänkning om ca 4 miljarder för år 1974. Vi vet att vi i höstas stimulerade efterfrågan med 2,5 miljarder som i allt väsentligt verkar under 1974. Vi vet i dag inte vad en kommande avtalsuppgörelse ger i ökad efterfrågan. Vi vet däremot att varje procent motsvarar cirka miljarden i ökad efterfrågan.

Vi skall mot det sätta den prisstegring som vi räknar med, som i sin tur delvis konsumerar den ökade köpkraften, och vi skall helst ha en uppfattning om sparandets utveckling. Att det sista är helt avhängigt av om vi får en uppgörelse på arbetsmarknaden eller en konfliktsituation är jag helt klar över.

Vi har slutligen att ta hänsyn till att vi nu driver en lätt penningpolitik med en förhållandevis låg ränta som också påverkar efterfrågesituationen. Det är således en hel del okända x, y och z i ekvationen, varför en önskan om någon större klarhet i de grundläggande bedömningarna är nödvändig innan nationalbudget och försörjningsplan offentliggörs. Det räcker med det lotteri vi i sämsta fall kan befara i riksdagen utan att finansministern skall bidra med att gissa rakt ut i luften. Vi förlorar inget på att lugna oss tills ett bättre underlag föreligger. Vi har ju inte dragit in statsverkspropositionen. Den ligger färdig för behandling. Frågan om vi däröver skall ha stimulans eller restriktivitet kan vi, hoppas jag, bättre bestämma om några månader.

Debatt

Redigerat referat

Göran Ohlin:

Det är överväldigande att tänka sig att finansministern har kommit hit varje år för att redogöra för budgeten redan innan några av dagens åhörare föddes. Jag får väl säga utan att vara oartig mot herr Sträng att jag ser fram mot att få läsa hans memoarer. För ett år sedan rådde vad som i dag kallas genuin osäkerhet om huruvida vi skulle få se honom i dag i den roll han nu spelar, men vi hoppas alla att detta inte är sista gången han är här — han behöver ju inte vara finansminister för att komma till Nationalekonomiska Föreningen.

När jag lyssnade till herr Sträng i dag kom jag att tänka på en engelsk politiker som inledde sina memoarer med orden: "I likhet med alla andra stora män har jag aldrig förlorat min känsla för ödmjukhet". Det som kom mig att tänka på detta var herr Strängs ödmjukhet inför den osäkerhet och ovisshet som präglar dagens läge. Han har gjort gällande, framför allt i finansplanen, att denna ovisshet är så stor att det är omöjligt att säga vad den ekonomiska politiken kräver. Jag vill på det allvarligaste bestrida att detta skulle vara fallet.

I dag gick herr Sträng längre än i finansplanen och uppfyllde sitt löfte att ge oss några primörer. Han antydde vilken bedömning han i själva verket gör i dagens läge. Jag vill återigen på det allvarligaste bestrida att den bedömningen är riktig. Herr Sträng sade att han var glad när ekonomerna var ense i höstas. Jag hoppas att ekonomerna kan bli ense om att försöka övertyga herr Sträng om hur fel han har.

Jag förstår mycket väl att finansministerns ekonomiska experter liksom experterna i OECD betraktar det som omöjligt att i dagens läge leverera kvantitativa prognoser för 1974 med exakta siffror. Jag förstår mycket väl att man har avstått från att presentera en nationalbudget och att man har avstått från att ställa upp en exakt försörjningsbalans, men om vi inte kan dra ekonomisk-politiska slutsatser utan hela denna apparatur, har vi försatt oss i en elakartad situation. Jag kan inte se annat än att alla de problem som oljekrisen har ställt oss inför pekar ensidigt i en enda riktning, och de ekonomisk-politiska slutsatserna måste då bli självklara.

Finansministern talade utförligt om försörjningsläget vad beträffar olja. Det är en fråga som har sysselsatt alla och säkerligen framför allt har sysselsatt kanslihusets experter under höstmånaderna. Det huvudalternativ som finansministern har presenterat innebär dock att han tror att vi skall komma igenom krisen utan några allvarliga produktionsstörningar. Han har försäkrat oss — om nu någon hade betvivlat det — att regeringen ger högsta prioritet åt att hålla produktionen och sysselsättningen up-

pe. Eventualiteten av att detta i själva verket inte visar sig möjligt kan vi återkomma till senare.

Efter att ha sagt att det föreligger en ringa sannolikhet för att produktionen kommer att rubbas genom otillräcklig tillförsel av olja övergår finansministern till att diskutera möjligheten av att produktionen skulle sjunka som ett resultat av bristande efterfrågan alldeles som den har gjort under de senaste åren.

Vilken är då situationen på efterfrågesidan? Finansministern gav inte uttryck åt ovisshet i ett avseende, nämligen när det gäller priserna på olja, utan talade om en prishöjning på mellan två och tre gånger. Konsekvensen av detta är, som han fullt riktigt påpekade, att vi blir fattigare, och han ansåg att dessa höjda priser måste slå igenom. Så långt håller jag helt med honom.

Vad betyder detta för efterfrågan inom den svenska ekonomin? Först och främst är det klart att de reala disponibla inkomsterna för konsumenterna sjunker exakt i takt med den prisstegring på oljeprodukter som de utsätts för. Konsumenterna får mindre pengar över till färre saker i den mån de är tvungna att köpa olja till de högre priserna. Detta är ett av huvudargumenten för att man bör stimulera efterfrågan i vår ekonomi. Herr Sträng bemöter detta argument med att det inte finns något förnuftsmässigt skäl att göra det — det vore som att lyfta sig själv i håret. Jag skulle vilja säga att om herr Sträng *inte* gör det, trampar han ner oss i skorna. Det finns såvitt jag förstår ingen som helst anledning att avstå från att stimulera efterfrågan så länge det i den svenska ekonomin finns en outnyttjad kapacitet.

Herr Sträng har inte bestridit att det skulle finnas en sådan outnyttjad kapacitet. I själva verket är det klart att det efter de senaste årens restriktiva ekonomiska politik finns en mycket stor överkapacitet. Den är särskilt märkbar och särskilt noterad inom arbetsmarknaden, men den är utpräglad även inom stora delar av näringslivet.

Nu har vi alltså hoppats på att kunna segla in i en högkonjunktur, men den högkonjunkturen är bruten. Vad man förordar när man föreslår att ekonomin skall stimuleras är bara att vi i möjligaste mån skall söka förhindra ett avbrott i den konjunktur som förutspåddes i höstas och kompensera det efterfrågebortfall som höstens händelser kommer att medföra. Konsumtionen är alltså ett område där ett sådant efterfrågebortfall sätter in.

Exporten är ett annat sådant område. Jag håller med herr Sträng om att det är svårt att överblicka utvecklingen på exportsidan, men ingen föreställer sig att exporten som resultat av de nya händelserna kommer att öka mer än man väntade sig i höstas. Tvärtom är det möjligt att vi får ett betydande avbräck och förlorar hälften eller kanske mer av den exportökning vi hoppades på i höstas. Här finns alltså återigen anledning, vill jag hävda, att fylla ut efterfrågan genom lagerstöd, investeringsuppmuntran osv, som kan ge en annan inriktning åt den kapacitet som annars blir sysslolös.

En risk med att föra en sådan politik som den jag förordar är att man, i synnerhet om oljetillförseln visar sig bli mindre än vad vi hoppas på och krisen blir längre, kan råka ut för att kapaciteten blir otillfredsställande på en del områden. I ett sådant fall kan vi driva över efterfrågan mot import, så att vår valutabalans försämras mer an annars.

Som herr Sträng sade kan vi räkna med att redan oljeprishöjningarna kommer att äta upp det överskott i bytesbalansen som man tidigare väntade sig, så att bytesbalansen blir neutral eller eventuellt visar något underskott. Det finns naturligtvis en risk, om vi stimulerar ekonomin för att hålla sysselsättningen uppe, att vi får ett underskott i bytesbalansen på en eller annan miljard. Men även om vi inte hade en valutareserv på 11—12 miljarder skulle det finnas anledning att låta sig forskräckas till att föra en restriktiv politik, vill jag hävda. Vi skulle då befinna oss i samma situation som andra länder i Europa, och det är väl alldeles klart att det skulle vara en katastrof om de länderna i dagens situation menade att underskottet i bytesbalansen skulle tvinga dem att föra en restriktiv politik. Det vore en ren illusion om de ansåg sig nödsakade till det. De överskott som uppkommer i förhållande till de oljeexporterande länderna kommer inte att utnyttjas för import utan kommer att leda till en enorm kapitalimport, som naturligtvis medför alla de problem om fördelningen och om samarbete mellan de oljeimporterande länderna som herr Sträng berört. Det finns för vår del mindre anledning än för andra länders del att invänta resultatet av internationella förhandlingar, eftersom vi står friare att ta de risker som situationen medför.

Herr Sträng sade — och vi tror honom — att regeringen har en preferens att upprätthålla sysselsättningen. Det är egentligen vad det handlar om.

Nu sade herr Sträng att det är omöjligt att avgöra om det kommer att behövas nå-

gon stimulans, eftersom det kan hända så mycket t ex med avtalsförhandlingarna. Avtalsförhandlingarna har absolut ingenting med saken att göra — det trodde jag att man inom finansdepartementet var väl medveten om efter diskussionen under hela hösten. Avtalsförhandlingarna gäller på marginalen huvudsakligen hur mycket finansdepartementet skall få. 1 procents höjning av lönerna leder kanske till en tiondels procents höjning av de disponibla inkomsterna, och det ger inte den effekt som vi här är intresserade av. Konsumenternas sparande kan lura även de bästa prognosmakare — det har vi varit med om förr — men om konsumenternas sparande i denna krissituation skulle gå upp, finns det desto större anledning att göra vad man kan för att hålla den reala konsumtionen uppe och inte i onödan beskära den.

Avslutningsvis vill jag säga att jag håller helt med herr Sträng om att man kan överdriva oljekrisens betydelse. De prishöjningar som nu har inträtt efter årtionden av prisfall på olja betyder inte slutet på någon era. Den realekonomiska effekt som krisen i första hand tycks få på det svenska folkhushållet uppskattar jag till ungefär ett års tillväxt. Sådant har hänt förut såsom resultat av en felinriktad ekonomisk politik som har stoppat upp tillväxten, exempelvis mellan 1970 och 1971, då vi inte kunde notera någon tillväxt alls. I synnerhet i dagens läge finns det anledning att undvika att ovanpå resultatet av oljekrisen lägga resultatet av en helt hemmagjord politik som skulle göra oss fattigare i precis samma utsträckning.

Clas-Erik Odhner:

Jag delar helt Strängs uppfattning att det är första halvåret 1974 som tilldrar sig det största intresset och att vi med fördel kan skjuta på bedömningen av den ekonomiska politik som erfordras under budgetåret 1974/75 till ett senare tillfälle. Jag skulle emellertid vilja spinna vidare på de intressanta teman som Sträng tog upp och som gäller första halvåret 1974.

Sträng trodde att oljeknapphetens inverkan på sysselsättning och produktion skulle bli begränsad, kanske något mer på produktionen än på sysselsättningen. Det tror jag är en helt riktig bedömning mot bakgrund av dagens försörjningsläge och vad vi för närvarande vet eller tror oss veta om hanteringen av oljebojkotten. Jag läste i en amerikansk tidning en analys som en affärsman hade gjort av oljebojkotten, och han skrev där "att problemet med araberna är att de inte alltid gör som de säger". Det tror jag vi har att ta hänsyn till också i detta fall.

En annan punkt där jag också är helt överens med Sträng är att prishöjningen på olja kommer att bestå i den framtid som vi har anledning att försöka överblicka. Vi får med andra ord betala 5—6 miljarder mer för oljan. Det innebär naturligtvis en köpkraftsindragning på den svenska marknaden av i stort sett samma belopp. En del faller på den offentliga sektorn — statsverket, kommunerna etc — men i stort sett faller kostnaderna i sista hand ändå på konsumenterna.

Vidare har vi väl att räkna med ett exportbortfall av relativt betydande storlek redan under första halvåret 1974 — där är jag kanske inte helt överens med Sträng. Situationen i några av våra köparländer är ju allvarlig. Storbritannien behöver jag inte nämna mycket om, men även Västtyskland har uppenbarligen tagit till för häftigt med inbromsningsåtgärder och fått en stark deflation som bromsar efterfrågan och som såvitt jag kan bedöma kommer att få allvarliga effekter även på vår export. USA spelar kanske inte så stor roll för vår export, men också där blir det en omställning.

Vi har också anledning att räkna med att både näringslivets investeringar och konsumenternas efterfrågan kommer att karakteriseras av uppskjutna beslut. När vi befinner oss i ett ovisst läge men räknar med att det skall bestå under ganska kort tid är det väl naturligt att många säger sig att det är bäst att vänta litet med att köpa eller med att göra en investering. Vi kan inte ange några siffror som visar hur stark den tendensen är, men allt pekar relativt klart i den riktningen.

Resultatet av dessa tendenser sammandragna har Sträng redan berört: vår bytesbalans kan slå över och visa minus. Det behöver inte bli något särskilt stort underskott, eftersom även importen kommer att minska på grund av minskad efterfrågan inom landet. Vi riskerar också att få en relativt kraftig ökning av arbetslösheten under 1974.

Sträng underströk med all rätt att vårt betalningsbalansproblem är mycket mindre än vad flertalet andra OECD-länder har — vi skall inte jämföra oss med Västtyskland, som ligger långt bättre till. Men det är en tröst för ett tigerhjärta att andra har det sämre. Man räknar med att OECD-området totalt skall få ett ökat underskott gentemot arabländerna på ungefär 40 miljarder dollar. Det är väldigt mycket pengar. Emellertid säger man inom OECD: Visserligen har araberna monopol på olja, men vi i de

industrialiserade länderna har monopol på arabernas möjligheter att använda de pengar som de får för oljan. Pengarna kommer att strömma tillbaka på ett eller annat sätt — kanske till en betydande del via Sovjetunionen, som väl nu kommer att kräva ersättning för alla vapenleveranser, men även Sovjet måste använda pengarna hos oss.

Man vet dock inte till vilka länder pengarna strömmar tillbaka. En stor del kommer kanske att gå till Schweiz, som har mindre behov av dem. Därvidlag kan det uppstå stora problem. Om pengarna flyter in till eurodollarmarknaden, kan denna få en enorm ansvällning. Visserligen kan då länderna finansiera sina projekt därifrån, men risken för att få en depressiv effekt genom allmän eftersläpning är stor särskilt i Europa.

Sträng antydde i sitt inledningsanförande att om den internationella bedömningen klarnar kan han komma igen tidigare. Jag tycker att det ändå borde vara möjligt för finansministern att komma igen, t ex när konjunkturinstitutet levererat sin prognos någon gång vid månadsskiftet januari—februari, med en diskussion om riskerna för en begränsning av efterfrågan av sådan omfattning att ytterligare åtgärder blir nödvändiga.

Den köpkraftsindragning som kommer till stånd genom höjda oljepriser slår generellt, och den kan mötas med generella åtgärder, om man finner det erforderligt, men i övrigt är det fråga om hur långt anpassningen av produktionen och ekonomin kan drivas och hur riktade åtgärder kan utformas. Ett bortfall av efterfrågan t ex på bilar eller på motellens tjänster kan ju inte omedelbart kompenseras genom en ökad efterfrågan på livsmedel eller kläder. Här finns det väsentliga strukturproblem. Men i grund och botten är det fråga om en generell efterfrågeminskning.

Jag hoppas som sagt att finansministern finner det möjligt att återkomma till denna diskussion när vi får konjunkturinstitutets prognoser om några veckor.

Lars Matthiessen:

I motsats till avtalsförhandlingarna är inte dessa förhandlingar centraliserade, och därför har jag blivit litet överspelad genom att komma efter Göran Ohlin. Mina synpunkter ansluter sig rätt mycket till dem som han har anfört, och jag kan därför fatta mig kort.

Jag var litet förvånad över att finansministern var så säker på att det inte behövdes några generella åtgärder. Vi fick ju höra att det föreföll mer troligt att vi får en tillväxt i ekonomin nästa år på 3 procent än på de 5,5 procent som konjunkturinstitutet förutsåg i oktober. Låt mig säga något om den rapporten. Man räknade alltså med en BNP-ökning på drygt 5 procent och trodde att arbetslösheten därigenom skulle kunna minska något. Man räknade med att det fanns utrymme i ekonomin för en sådan ökning. Nu hörde vi alltså att vi inte skall vänta oss mer än 3 procents ökning. Då ställer man frågan, varför vi skall nöja oss med det. Jag tycker att det inte har riktigt klargjorts varför vi inte kan räkna mer än så.

För en lekman är det svårt att bedöma oljeläget, men det sägs i finansplanen att oljeransoneringen har utformats så att vi inte förbrukar mer än den löpande tillgången. Det skulle med andra ord betyda att den löpande tillgången i stort sett räcker för att vidmakthålla den ekonomiska aktivitet som vi har för närvarande. Om vi skall minska den ekonomiska aktiviteten måste det såvitt jag förstår bero på att oljetillgången skulle bli sämre, men jag har inte sett några tecken på att vi bör räkna med en sådan utveckling. Som lekman är det som sagt svårt att veta exakt men jag vågar ändå göra den bedömningen att vi inte för den närmaste framtiden behöver räkna med någon minskning under den nivå vi för närvarande har.

Vi har redan hört en del om effekterna av oljekrisen — Göran Ohlin var inne på detta. En första effekt av de prishöjningar som vi inte kommer ifrån är att konsumenternas disponibla inkomster minskar, säg med 2 procentenheter. Om vi räknar med att de sparar i samma utsträckning som förra året, får vi en minskning av den privata konsumtionen med 2 procentenheter trots att det finns utrymme i ekonomin för en så stor konsumtionsökning som konjunkturinstitutet räknade med i sin rapport i höstas, nämligen 5 procent.

Vi har också hört om effekterna på exporten. På den punkten var Clas-Erik Odhner tydligen pessimistisk beträffande första halvåret. Det är svårt att uttala sig om den saken, men det förefaller ganska säkert att vi måste räkna med en väsentlig minskning av ökningstakten för exporten i år. Investeringarna är det kanske allra svårast att uttala sig om, men även där är det sannolikt att det kan bli en mindre ökning än vi räknat med tidigare.

Eftersom vi inte har någon nationalbudget att bygga på i år är det svårt att precisera vilken total produktionsökning vi har att vänta oss. Finansministern vågar ändå gissa på 3 procent, och det förefaller inte

alls otroligt — väl att märka: om den ekonomiska politiken inte ändras. Det är också möjligt att ökningen blir mindre.

Det är också svårt att säga vad en utebliven men möjlig tillväxt på 2—3 procentenheter betyder för sysselsättningen, men om vi grovt räknar med att en utebliven ökning på 1 procent i BNP medför att arbetslösheten ökar med en halv procentenhet, innebär det att vi framöver har att räkna med en successiv ökning av arbetslösheten på ungefär 50 procent av nulägets, som ju ändå ingen vill kalla för speciellt gynnsamt.

Enligt min mening finns det därför ganska starka skäl för att ge den svenska ekonomin en rejäl stimulans, och det ligger nära till hands att i första hand stimulera den privata konsumtionen, eftersom man med stor säkerhet kan utgå från att den annars kommer att minska ganska påtagligt. Den privata konsumtionen motsvarar ungefär halva BNP.

Som det också har sagts här hade det varit bättre om man kunnat få till stånd en internationell samordning av den ekonomiska politiken, en samordning som inneburit att man fört en expansiv politik i andra länder också, men att en sådan samordning troligen inte kommer till stånd inom den närmaste framtiden. Det kan inte vara ett skäl för Sverige att avstå från att stimulera ekonomin! Som vi redan har hört finansministern säga är den svenska bytesbalansen och den svenska valutareserven just nu i ett sådant skick att de inte rimligen kan utgöra hinder för en expansiv politik.

Då är frågan när man skall gå ut med stimulerande åtgärder. Finansministern har sagt att han vill vänta åtminstone fram till maj. Jag kan inte komma ifrån intrycket att det ligger en betydande risk i att vänta så länge. Det innebär att de åtgärder som eventuellt vidtas inte kan få effekt förrän till hösten, och då har större delen av året gått. Jag tror det skulle vara en stor fördel om man redan nu kunde besluta om att stimulera ekonomin. Det skulle kunna stärka tillförsikten hos beslutsfattare i företag och hushåll och man kan rent av tänka sig att det kunde tänkas underlätta förhandlingarna om nya avtal.

Göran Ohlin var inne på risken för att man stimulerar ekonomin för mycket, så att det ger utslag på bytesbalansen. Det är klart att det finns en sådan risk, men om det visar sig att man har varit ute i ogjort väder därför att oljesituationen utvecklas radikalt annorlunda än vi har anledning att tro i dag, finns det möjlighet att slå till bromsarna och ändra kursen för den ekonomiska politiken. En sak som man däremot inte kan göra i efterhand är att återvinna de välfärdsförluster som arbetslöshet till följd av en passiv politik åsamkar både individerna och samhället.

Slutligen en synpunkt som också har berörts litet i dag. Det gäller den betydelse de höjda oljepriserna har för den svenska ekonomin. I finansplanen framhålls det att oljeprishöjningen medför ett bortfall i den svenska ekonomin som vi saknar möjlighet att kompensera oss för. Om vi antar att oljeprishöjningen, såsom alla tycks anta, blir bestående, är det riktigt att vi inte kan kompensera oss för denna försämring av terms of trade i ett långsiktigt perspektiv. På längre sikt får man tänka sig att oljeprishöjningen medför att oljeländerna ökar sin import från konsumentländerna. Konsumentländerna får då anpassa sin interna efterfrågan för att bereda utrymme för den ökade export som behövs för att betala oljeimporten. Detta gäller i det långsiktiga perspektivet.

På kort sikt finns det däremot inte något skäl för konsumentländerna att reducera den inhemska efterfrågan på grund av oljeprishöjningen. Anledningen är helt enkelt att oljelanderna saknar möjlighet att på kort sikt öka sin import från industriländerna i någon större utsträckning. Vad man kan hoppas på är ett smidigt arrangemang som säkrar att de ökade oljeinkomsterna placeras långsiktigt på industriländernas kapitalmarknader, så att följden i så liten utsträckning som möjligt blir ökade överskott och underskott i de olika ländernas betalningsbalanser.

Min slutsats av det här resonemanget är alltså att vi på lång sikt inte kan komma ifrån den försämring av Sveriges terms of trade som oljeprishöjningen har medfört, men term of trade-försämringen kan för den skulle *inte* motivera att vi på kort sikt håller den inhemska efterfrågan nere så att vi inte utnyttjar den produktionskapacitet som vi har.

Karl-Olof Faxén:

Finansministern bestod Nationalekonomiska Föreningen med en liten primör nyss när han sade att statsbudgetens saldo under kommande budgetår väntas ligga mellan 8 och 8,5 miljarder kronor. Det var naturligtvis en honnör för föreningen att få den primören, men jag undrar bara vilket intresse den siffran egentligen har. Finansministern har under de gångna årens budgetdebatter ofta uppehållit sig vid motsvarande siffra, men med tanke på de ändrade förutsättningar i samhällsekonomin som framför allt AP-systemets tillväxt har in-

neburit skulle jag vilja säga att det är en totalt ointressant siffra. Det är närmast en förolämpning mot Nationalekonomiska Föreningen att framföra den på ett så pretentiöst sätt. En siffra som möjligen kan ge en fingervisning om finanspolitikens inriktning är det saldo som den totala offentliga sektorn, inklusive staten, kommunerna och AP-fonderna, visar.

Detta är inte bara en akademisk diskussion utan i hög grad en praktisk fråga. Vi har under de senaste åren haft en ihållande arbetslöshet. Många företagsnedläggningar med friställning av arbetskraft har ägt rum därför att företagens produkter inte har mött den efterfrågan som en bättre avvägd finanspolitik skulle ha åstadkommit. De arbetslösas antal har stigit trots att statsbudgetsaldot har varit så stort att finansministern icke utan effekt har kunnat inför denna och liknande forsamlingar utslunga frågan: "Kan ni verkligen ta på ert samvete att staten skall låna ännu mer pengar?"

Varför är det så märkvärdigt om staten lånar 8 miljarder, när AP-fonderna ökar med mer än 10 miljarder? Det totala saldot blir ju positivt? Vi har under de senaste åren drivit en extremt konservativ finanspolitik. Finansministern har skapat en betydande arbetslöshet. Han har drivit ett stort antal företag i konkurs. Han skröt nyss med att prisstegringarna i Sverige har varit svagare än inom OECD i genomsnitt. Han har ökat valutareserven. Hela tiden har han pekat på statsbudgetsaldot som ett slags alibi för att han drivit en finanspolitik som en högerregering knappast skulle ha kunnat driva.

Vad som har varit syftet med denna politik, som för alla arbetslösa måste ha framstått som obegriplig, fick vi reda på nu: han hade förutsett oljekrisen och i god tid samlat i ladorna. Det var en unik förmåga till förutseende!

En allvarlig fråga är vilken siffra vi egentligen skall rätta oss efter när vi bedömer finanspolitiken i Sverige under 1970-talets förhållanden. Det skulle vara intressant att få reda på vad herr Sträng innerst inne tänker om den saken. Det är den stora nationalgåtan här i landet. Tror herr Sträng på det budgetsaldo som han så ofta nämner i debatten, eller är det någonting som han bara nämner för effektens skull?

På utgiftssidan har vi fört en expansiv politik. Den offentliga sektorn har ökat sin andel av bruttonationalprodukten med 1 à 2 procent varje år. Den senaste siffran jag sett, som är några år gammal, visade att den offentliga sektorn omfattade 52 procent. Vilken politik skall drivas i framtiden? Skall den offentliga sektorn fortsätta att öka till 60 och 65 procent eller — som Rudolf Meidner tror — till närmare 70 procent? Ett svar på den frågan har sitt intresse för den aktuella skattepolitiken och den samordning av skatterna med lönerörelsen som vi nu är inne i.

Finansministern nämnde sina tilläggsdirektiv till den sittande skatteutredningen och sade att utredningen har i uppgift att söka motsvarande inkomstförstärkningar till sina sänkta skalor. Vad menas med detta? Menar finansministern att skatteutredningen skall söka nya inkomster som är tillräckliga för en oförändrad offentlig sektor i procent av bruttonationalprodukten? Eller är innebörden av "motsvarande inkomstförstärkningar" att skatteutredningen skall söka inkomstförstärkningar i en utsträckning som möjliggör en fortsatt expansion av den offentliga sektorn, mätt i andel av bruttonationalprodukten, i samma takt som hittills, alltså en fortsatt ökning med 1 à 2 procent per år? Eller är det fråga om att räkna krona för krona på det sätt som, när jag läste nationalekonomi för 30 år sedan, pejorativt kallades för ett statskameralt betraktelsesätt. Mina lärare trodde att det var någonting som möjligen en kamrerare på riksrevisionsverket kunde använda men aldrig en ansvarig beslutsfattare. Eller skall man väga åtgärderna så att de skatter som tas bort och de skatter som kommer till får likartade verkningar på den totala efterfrågan?

Vi har en progressiv skatteskala, och den gör att det offentliga varje år tillförs mellan 2 och 2,5 miljarder kronor utöver vad en proportionell skatt skulle ha givit vid samma inkomstutveckling. Det betyder att skattetrycket, räknat i procent av bruttonationalprodukten, vid oförändrad politik skärps motsvarande 2 à 2,5 miljarder kronor varje år. Om finansministern lägger upp ett skattepaket så att man räknar krona för krona, och 4 miljarder i skattelättnader i ett visst inkomstläge alltså motsvarar 4 miljarder i nya inkomster i samma inkomstläge, får finansministern dessa 2,5 miljarder extra.

Det är alltså tre bitar som man har att spela med:

1) de skattelättnader som man i det givna inkomstläget beslutar sig för att genomföra,

2) de tillkommande inkomster som man samtidigt beslutar sig för att ta ut, och

3) effekten av skatteskalans progressivitet vid den givna inkomstutvecklingen.

Skall man inför 1975 ställa de två första bitarna mot varandra och hålla de 2,5 miljarderna bakom ryggen för att möjliggöra en fortsatt expansion av den offentliga sek-

torn, mätt i procent av bruttonationalprodukten? Är det detta som skall vara skatteutredningens uppgift, eller är uppgiften att genomföra en omläggning av skattesystemet under förutsättning av oförändrat totalt skattetryck, räknat i procent av bruttonationalprodukten? Jag tycker inte att en läsning av direktivens text ger någon vägledning på den punkten.

Rolf Millqvist:

Både finansministern och de tre följande debattörerna uppehöll sig främst vid statsbudgetens kortsiktiga konjunkturpolitiska effekter eller brist på effekter. Docent Faxén satte sedan in den offentliga ekonomin i ett mera långsiktigt perspektiv, och jag skall också anföra några synpunkter på den frågan.

Närdemokrati har ju under de senaste åren blivit ett modeord. Alla politiska partier försäkrar att de vill sträva efter ökat hänsynstagande till de enskilda individernas synpunkter. På beskattningsområdet innebär det synsättet inte någon nyhet. Sedan många hundra år har man talat om det svenska folkets urgamla rätt att sig själv beskatta. Realiteten bakom talesättet har skiftat under vår historia. Skall de vackra och förpliktande orden ha reell täckning krävs väl främst två ting: För det första att medborgarna skall ha en klar bild av vad den offentliga verksamheten kostar dem, och för det andra att medborgarnas majoritet skall acceptera denna kostnad som rimlig.

Någon säger väl nu att hela vårt politiska system är uppbyggt så att dessa synpunkter tillgodoses; annars kommer reaktionen i nästa val. Så enkelt är det dock inte. Det förefaller snarare som vi har hamnat i ett läge där de politiska partierna tävlar genom att måla falska bilder av verkligheten. Detta genomskådas givetvis så småningom och leder till allmän misstro mot politikerna. Danmarks senaste val avspeglar väljarnas revolt mot vad som uppfattas som politikernas svek mot dessa demokratiska grundregler.

Gunnar Sträng brukar, efter min mening med rätta, kritisera oppositionens politiker för att man lovar skattelättnader utan att tala om återverkningarna på utgiftssidan. Men vad gör han själv för att klargöra vad den offentliga verksamheten kostar medborgarna?

Mitt diagram, *figur 1*, baseras på en tabell i vår s k nationalbokföring, *tabell 1*. Den översta kurvlinjen visar att vi fått en allt större nationalinkomst till vårt förfogande, även om de s k förlorade åren markeras av ett hack i kurvan. Det borde vara en själv-

Figur 1

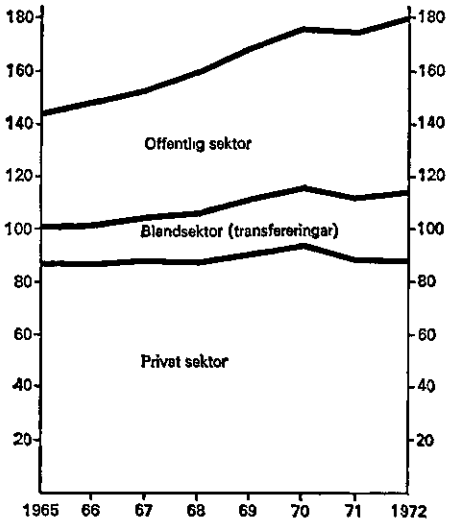

klar uppgift för finansministern vid framläggandet av statsbudgeten att klart redovisa vilka anspråk den offentliga verksamheten ställer på nationalinkomsten och vad som blir över till de enskildas fria disposition. Nationalbudgeten brukar visserligen normalt innehålla en uppgift om hur hushållens disponibla inkomster utvecklas — det är den mellersta kurvlinjen — men finansministern brukar också understryka att en betydande del av den offentliga verksamheten består i att via skatter och bidrag transferera medel från de ursprungliga inkomsttagarna till andra medborgare.

Någon redovisning av utvecklingen av de primära inkomsttagarnas behållning efter skatt lämnas däremot aldrig. För alla de medborgare som inte uppbär nämnvärda bidrag är emellertid nettoinkomsten efter skatt av största intresse, och det är denna nettoinkomst som avtalsrörelserna egentligen gäller. Den nettopott som stod till arbetsmarknadsparternas förfogande var ungefär densamma 1972 som 1965. Under tiden hade både befolkningen och antalet arbetande ökat med ungefär 5 procent, varför det blivit en reell sänkning per capita. För 1973 finns ännu inga säkra uppgifter, men nationalinkomsten kan beräknas ha ökat ett par procent. Den offentliga sektorn och transfereringarna visar en fortsatt reell ökning medan vi sannolikt haft en viss nedgång av den rent privata sektorn. För 1974 kan man nu av finansplanen utläsa att finansministern inte räknar med någon större ökning av nationalinkomsten. Eftersom den offentliga verksamheten och transfereringarna fortsätter att öka, kan man dra slutsatsen att den privata sektorn måste pressas ned.

Tabell 1. Sveriges nationalinkomst 1965—72

	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
S:a nationalinkomst[1]	144	148	153	160	169	176	175	180
Disponerat av offentlig sektor[1]	43	46	48	54	57	59	63	66
Återstår blandsektor + privat sektor	101	102	105	106	112	116	112	114
Transfereringar till hushåll (blandsektor)[2]	17	15	17	18	21	22	24	26
Återstår privat sektor	87	87	88	88	91	94	88	88
S:a skattefinansierade sektorer[3]	57	61	65	72	78	82	87	92

[1] Enligt nationalrakenskaperna tabell 3 d.
[2] Nationalräkenskaperna tabell 5, konto 18, posterna 10 och 11.
[3] Summan av offentlig sektor och blandsektor.

Källa: Nationalräkenskaperna. Omräknat till 1972 års penningvärde enligt konsumentprisindex. Siffrorna anger miljarder kr.

Det var därför enligt vanligt språkbruk ganska missvisande när finansministern talade om en långsammare standardstegring. Sedan flera år är standardstegringen här i landet koncentrerad till ökade offentliga tjänster och transfereringar. Jag vill inte förneka det stora värde som ofta ligger i de posterna, men det är väl ändå inte riktigt vad folk i allmänhet uppfattar som standardstegring.

Den teknik som utnyttjats för att åstadkomma den här överföringen av resurser till den offentliga sektorn är ju numera väl känd bland de kvalificerade ekonomer som är medlemmar i denna förening. Kombinationen av inflation och marginalskatter gör att vad som på den nationalekonomiska rotvälskan kallas den makroekonomiska marginalskattekvoten i reella termer kommit upp i över 100 procent. Finansministern kan därigenom kosta på sig vissa nominella skattesänkningar och ändå tillföra den offentliga ekonomin hela inkomstökningen i samhället.

De här synpunkterna på inkomstutvecklingen innebär kanske ingen större nyhet för många i den här församlingen, men jag har aldrig hört att finansministern vänt sig till svenska folket och klargjort att de måste avstå från hela sin inkomstökning i skatter under de här åren. Inte heller säger han nu ärligt ifrån att innebörden av årets budget är att inkomsttagarna i allmänhet måste räkna med en påtaglig reell inkomstsänkning under 1974. I finansplanen understryks att löntagarna inte kan kompensera sig för oljeprishöjningen. Men finansministern förutsätter att all offentlig verksamhet genom automatisk utgiftsökning skall ha full kompensation. Möjligheten av en inskränkning ifråga om någon del av den offentliga verksamheten förefaller vara honom helt främmande. Men givetvis går det att göra inskränkningar även i den offentliga verksamheten. Sven Åsbrink och jag har i vår bok "Den ofantliga sektorn" gett exempel på tänkbara besparingsåtgärder. Vi har förvisso inte uttömt möjligheterna. Vi understryker dock att alla sådana besparingsaktioner blir kännbara och i allmänhet kräver upprivandet av redan fattade beslut. Men det finns många exempel på inskränkningar i den offentliga verksamheten som flertalet medborgare skulle föredra framför en sänkning av den personliga realinkomsten.

Vi har här i landet med all rätt oroats av den politiska utvecklingen i Danmark. Vi har förfasat oss över att det visat sig möjligt att med en grov ekonomisk demagogi vinna en stor del av väljarkåren. Men kanske borde vi ha större anledning att förfasa oss över den konsekventa verklighetsförfalskning som alla politiska partier här i landet gjort sig skyldiga till. De har samtliga bidragit till att ge svenska folket en falsk bild av möjligheterna att både expandera den offentliga verksamheten och höja de privata realinkomsterna. De har därigenom inte levt upp till något av de båda demokratiska kraven på den offentliga verksamhetens finansiering. Informationen har varit otillfredsställande, och prioriteringen har inte motsvarat majoritetens värderingar. Våra etablerade politiker skapar på detta sätt förutsättning för demagoger av typ Glistrup även här i landet.

Jag tror att årets statsverksproposition i den framtida historieskrivningen inte främst kommer att uppmärksammas för de utförli-

ga resonemangen kring oljekrisen. Det kommer i stället att heta att det var den budget där man underlät att dra lärdomarna av utvecklingen i Danmark. Genom att trots den allmänna resursknappheten låta den offentliga expansionen löpa vidare banade finansminister Sträng vägen för en svensk Glistruprörelse.

Carl Johan Åberg:

Det är med en viss tvekan jag tar upp en ganska teknisk fråga i anslutning till Millqvists inlägg. Men eftersom den har en avgörande betydelse för den statistiska bild över utvecklingen som Millqvist presenterar vill jag ändå göra det.

I Millqvists och Åsbrinks bok "Den offentliga sektorn" har författarna genomgående deflaterat den offentliga sektorns utgifter med hjälp av konsumentprisindex. Enligt vad jag kan förstå har detta även varit fallet i det av Millqvist här i kväll presenterade diagrammet. Men detta leder till en helt missvisande bild av den offentliga sektorns expansion i reala termer. Eftersom prisutvecklingen inom den offentliga konsumtionen under senare år vida överstigit prisstegringen inom den privata konsumtionen kommer Millqvists deflateringsteknik att leda till att man *överskattar* den offentliga sektorns volymsutveckling. Den diskussion som vi haft under senare år har ju också gällt snarast det motsatta problemet, nämligen om den offentliga sektorn i reala termer ökat tillräckligt snabbt med hänsyn till den kapacitetsutveckling som vi haft.

Genom att deflatera på det sätt som Millqvist och Åsbrink gjort for man dessutom bort från diskussionerna ett som jag tycker väsentligt problem, nämligen att den offentliga sektorns ianspråkstagande av ekonomins resurser i löpande priser till följd av den sämre relativprisutvecklingen ökar mycket snabbare än vad som gäller i fråga om de fasta resurserna. För att den offentliga sektorn skall hålla samma tillväxttakt i fasta priser som BNP — dvs bibehålla sin andel av BNP oförändrad — kommer anspråken på finansiella resurser att öka med en takt som klart överstiger BNPs.

Jag tycker det är en grund analys om skatteutveckling och finansieringsproblem som Faxén utförde i sitt inlägg när han inte tog hänsyn till denna enkla men i detta sammanhang viktiga uppdelning av ekonomin och de offentliga utgifterna i fasta och löpande priser. Problemen är helt olika i de båda fallen.

Gunnar Sträng:

Det var nästan med en inre rörelse jag hörde professor Göran Ohlin säga att han hade gripits av en genuin osäkerhet om huruvida jag skulle komma tillbaka. Han är nu befriad från den osäkerheten. Jag uppfattar det som ett uttryck för uppskattning, och det vill jag gärna inregistrera, eftersom det inte är så ofta jag får sådana.

Jag fann i professor Ohlins anförande en reservation mot mitt konstaterande att jag i höstas för första gången fick uppleva att ekonomerna av facket var eniga. Jag skall revidera mig — det var nog en olyckshändelse, och jag tror inte att detta blir något bestående inslag. Det tycker jag är bra, eftersom debatten blir trivsammare om det inte föreligger enighet.

Professor Ohlin säger att man måste dra ekonomisk-politiska slutsatser även då det icke finns någon försörjningsbalans. Jag är helt överens med honom om att politiken måste gå vidare även om vi inte har presenterat en försörjningsbalans. Jag garanterar att den också kommer att göra det. Den nya statsverkspropositionen kommer att behandlas i vederbörlig ordning av utskotten i riksdagen. Riksdagsmännen kommer att ha olika uppfattningar om anslagen och från sina politiska utgångspunkter framställa ändringsförslag. Politiken går självfallet vidare.

Man måste föra en politik även om vi inte har uppgjort en försörjningsbalans. Jag garanterar professor Ohlin att vi kommer att föra en politik, men det är en politik som inte har någon färdriktning angiven just för tillfället på det sätt som en försörjningsbalans möjliggör. Det kan bli nödvändigt att göra improvisationer från den ena månaden till den andra tills läget på nytt har stabiliserat sig. Då kan man måhända på nytt ange färdriktningen.

Jag vill sedan kommentera professor Ohlins uttalande, att det alltid finns möjlighet att stimulera ekonomin så länge vi har en outnyttjad kapacitet. Det är en verkligt svår uppgift att verifiera att vi har en outnyttjad kapacitet, och det är riskabelt att dra slutsatser av en sådan analys. Under de senaste åren har det pågått en intensiv debatt om arbetslösheten, men samtidigt har jag på mina mycket täta resor ute i landet ofta ställts inför frågan, varför företagen inte kan få arbetskraft. Företagarna har ringt till mig, skrivit till mig och uppvaktat mig under de senaste åren och sagt att det bara är bristen på arbetskraft — framför allt på yrkesutbildad arbetskraft — som hindrar dem från att öka produktionen som de skulle önska. De säger att vi har varit vänliga nog att ge dem investeringsfonder och låta dem göra skatteavdrag för extra investeringar, men vad nyttar det när de inte får folk?

Detta är en realitet, mina vänner. Den svenska industrin är inte så förnämligt differentierad och nyanserad att det på varje plats där det finns folk som önskar arbete också finns en industri som passar de arbetssökande. Det finns säkerligen många hundra husmödrar som gärna vill ha arbete men som inte kan få det i den svenska industrin med dess något ensidiga struktur.

När staten hjälpte Algots att inrätta 1 000 nya arbetsplatser i Västerbotten *ökade* den officiellt redovisade arbetslösheten mycket starkt. Småbrukarhustrur och skogsarbetarhustrur som inte haft en levande möjlighet att få något förvärvsarbete såg nu en chans och anmälde sig på arbetsförmedlingarna. Denna anonyma arbetslöshet blev en offentlig och reell sanning i statistiken. Mot den bakgrunden framstår det som en studerkammarens filosofi att vi inte arbetar mot kapacitetstaket, och det har fasligt litet med verkligheten att göra.

Vi måste självfallet inrikta oss på att genom regionalpolitiken och lokaliseringspolitiken få en sådan spridning av den svenska industrins olika aktiviteter att vi kan erbjuda arbete åt dem som vill ha det. Det kommer emellertid att ta sin tid, och därför kommer vi att få dras med höga officiella siffror på arbetslöshet samtidigt med att vi på åtskilliga håll i landet icke kan tillfredsställa företagarnas efterfrågan på arbetskraft.

Detta är i och för sig ingen överraskande slutsats, men till detta kommer att vi har brist på energi och framför allt på olja, som representerar 75 procent av energin. Det finns anledning att fråga sig, om vi kan klara detta genom en allmän stimulans av efterfrågan. Vi får ju inte mer olja om vi ger de svenska hushållen större köpkraft. Det är ett obestridligt faktum att det är en resurs i produktionen som fattas ända tills vi får möjlighet att erhålla erforderliga leveranser av energi.

Jag läste i dag en balanserad ledarartikel i Dagens Nyheter, där det stod att kostnaden för oljeförbrukningen inom svensk industri, utslagen på alla företag, ligger på ca 2 procent. Därför får man inte överdriva betydelsen av kostnadsstegringen på olja för den svenska industriproduktionens kostnader framöver.

Nu är statistik en alldeles speciell vetenskap. Det finns industrier som inte har så stor kostnad för olja, men inom exempelvis cementindustrin uppgår energikostnaderna till 18 procent av produktionskostnaderna, och där slår energiprishöjningen väsentligt hårdare. Det är tacknämligt att en sådan redovisning som Dagens Nyheter ger genom sin förstaledare i dag för ner den överdramatiserade diskussionen på jorden. Från den synpunkten är genomsnittssiffran ganska intressant.

Jag tror det var Göran Ohlin som sade att vi bör sätta in ett lagerstöd och en investeringsuppmuntran. Jag håller inte det för otroligt, men jag vill påpeka att investeringsfonderna enligt beslut av riksdagen får användas till den sista mars 1975, och det är en specifik investeringsuppmuntran, eftersom det medges en praktiskt taget hundraprocentig avskrivning av byggnadsanläggningar redan första året. Den räntevinst man gör genom att använda investeringsfonderna motsvarar ungefär en skattesubvention på 20 procent från statskassan. Jag vill inte kalla dessa metoder för generella, eftersom de ju riktar sig mot en speciell sektor och syftar till att måna om industriinvesteringsaktiviteten.

Jag har naturligtvis inte avvisat några stimulansåtgärder för den svenska ekonomin. Som jag tillåt mig säga i mitt inledningsanförande har vi för närvarande en bra buffert i vår bytesbalans och i vår valutareserv. Skillnaden i uppfattning mellan Göran Ohlin och mig är väl att jag tycker att man inte skall ha så bråttom att eliminera denna buffert.

Det kan bero på uppfostran och mycket annat, men jag har alltid reagerat mot dessa råd att leva loppan och släppa alla hämningar. En finansminister visar alltid något av försiktighet. I princip kan jag nog hålla med professor Ohlin, men jag vill att reserven skall räcka litet längre än han vill.

Nu är jag beredd på att få höra Göran Ohlin säga att det är så enkelt att klara den saken: om situationen blir sådan att man måste dra till bromsarna behöver finansministern bara gå till riksdagen och säga att svenska folket måste, om inte precis tränga på en tagelskjorta, så i varje fall begränsa sin konsumtion därför att vi behöver satsa hårdare på exporten och skaffa oss betalningsmedel för det som vi ovillkorligen måste importera. Om man är dåligt bevandrad i hur det politiska livet fungerar kan man säga att det bara är att gå till riksdagen och begära skattehöjningar. Det är sannerligen inte lätt, och jag tror att det helt enkelt inte är möjligt. Detta kan vara en förklaring till den naturliga försiktighet som en finansminister alltid iakttar när det är fråga om lättnader. Jag erkänner att nationalekonomerna därvidlag ligger hästlängder före mig. Lika lätt som det är att gå till riksdagen och föreslå lättnader, lika svårt är det att gå till riksdagen och föreslå skärpningar när det blir nödvändigt att strama åt igen.

Det finns ingen anledning för Europa

att visa försiktighet, säger professor Ohlin. Det kan man säga utifrån en vetenskaplig lugn och stillsam bedömning, men jag konstaterar att det finns regeringar i Europa i dag som inte delar Göran Ohlins uppfattning och som anser att de måste satsa så mycket de kan på att öka exporten. Även om de tillfälligt kan tåla en minskning i överskottet i bytesbalansen och valutareserven, är det ingenting som de tänker finna sig i, utan de vill så snabbt som möjligt återställa plusläget. Göran Ohlin vet vilken nation jag syftar på — det är en stor och *grande* nation.

Det är följaktligen även i nationella sammanhang nödvändigt att komma on speaking terms med varandra, men eftersom vi via vår export är så beroende av vad de stora nationerna gör ser jag med en viss tveksamhet på råden att vi inte skall bry oss om vad andra nationer gör utan segla med egna segel. Det är nog litet äventyrligt, om jag får uttrycka mig mycket försiktigt.

Jag tror inte heller man kan säga att avtalsförhandlingarna just inte spelar någon roll för efterfrågan. Det gör de med all säkerhet. Jag har också hört detta tal om att det inte blir någonting kvar av vad man skaffar sig genom avtalsförhandlingarna — prishöjningarna tar sitt och Sträng tar sitt, och därför är det ingen idé med stora lönehöjningar, sägs det. Jag garanterar att ingen i denna församling, hur väl underbyggt han tycker att resonemanget är, kan få det omsatt i praktiken i avtalsförhandlingarna.

Vad gäller den progressiva skatten vill jag säga att den för de stora breda inkomstgrupperna tar ungefär hälften av lönehöjningarna i marginalen. Den kommer så småningom att ta mindre, om vi får de skattesänkningar jag har beställt. Huruvida priserna kommer att ta resten vet vi inte, men vi vet att lönehöjningarna sätter in i början av året och att prisstegringarna kommer successivt under hela året. Därför är saken inte så enkel som Göran Ohlin gav ett intryck av när han drog sina slutsatser. Professor Ohlin har en överdriven uppfattning om marginalskattens och prisstegringarnas betydelse. Lönehöjningar får i varje fall initialmässigt en mycket stark effekt på efterfrågan.

Jag kan i stora stycken vara överens med Odhner. Han säger att vi kan skjuta på ställningstagandet när det gäller nästa budgetår. Det är det jag säger när jag uttalar att vi i kompletteringspropositionen i maj skall återkomma till förhållandena under 1974/75.

Det är väl första halvåret 1974 som är den mest bekymmersamma tiden. Vi står nu mitt uppe i en lönerörelse. Jag skulle personligen vara tillfredsställd om jag fick veta, om vi får en snabb uppgörelse eller om det blir ett ingripande av en förlikningskommission. I det senare fallet har parterna en benägenhet att gräva ner sig i skyttegravarna, och det kan ta tre, fyra månader innan uppgörelsen är ett faktum. I förra omgången började man förhandla i november 1970 och skrev under avtalet den 23 juni 1971. Under hela tiden där emellan levde vi under osäkra förhållanden, med de återverkningar det fick på privat konsumtion och på industrins investeringar. Självfallet har man litet fastare mark under fötterna om det osäkra kortet inte längre är ett osäkert kort. Om vi behöver göra någonting under första halvåret 1974, är vi, såsom jag tidigare har deklarerat, beredda att ingripa.

Det sades att konsumenterna kan bli tveksamma. Det vill jag gärna verifiera. I den mån jag har kunnat följa debatten hittills har jag emellertid inte funnit att den tveksamheten skulle vara för handen i dag. Jag hann inte interpellera vår värderade ordförande Stig Svensson om detta innan jag gick upp i talarstolen, men han följer denna utveckling dag för dag på ett utomordentligt ingående sätt.

Jag läste emellertid Veckans Affärer för den 10 januari. Rubriken där kan skrämma folk: "Oljekrisen hårt slag mot köplusten". Men om man inte bara läser rubriken utan också läser intervjuerna blir intrycket ett annat och mer modifierat.

Det intressanta är att de visar en sådan enorm distans till rubriken. Eftersom en finansminister aldrig får nöja sig med att läsa rubrikerna utan tvingas läsa också texten, hade jag stort utbyte av att tränga djupare in i materialet.

Odhner sade att finansministern bör återkomma när konjunkturinstitutet lägger fram sin prognos. Det är möjligt att det då finns utrymme för att göra några improvisationer — jag utesluter inte det.

Matthiessen menade att man borde försöka med generella åtgärder. Han nämnde också bilindustrin i det sammanhanget. Jag tror att den svenske konsumenten knappast nämnvärt förändrar sina planer på att köpa bil om han via en sänkt moms eller på annat sätt får mer pengar. Det är möjligt att man har anledning att räkna med en viss nedgång just när det gäller bilindustrin. Jag tror inte att man kan möta den nedgången med att ge de privata hushållen generella påslag.

Matthiessen frågade varför vi skall nöja oss med en tillväxt av 3 procent i BNP när vi borde kunna hålla en tillväxttakt på 5,3 procent. Det är ju bara att stimulera

ekonomin och öka kapacitetsutnyttjandet, så får vi en annan tillväxt, menade han.

Nu är det emellertid också andra ting man måste ta med i bilden. Att vi har räknat med en så hög tillväxt i produktiviteten beror naturligtvis på att oljan har varit en rationell produktionsfaktor i vårt industriella liv. Blir oljetillförseln begränsad, är det risk att produktiviteten i företagen blir mindre. Vi får då arbeta med orationella metoder och med substitut som inte ger samma effekt och produktivitet som då man använder olja inom industrin. Eftersom oljetillförseln är en flaskhals kan ökningstakten i BNP bli begränsad. Jag tror inte man kan lösa det problemet genom att bara satsa på en ökad stimulans som gör att tillväxten blir 5 procent. Tänk om det vore så enkelt!

Matthiessen har fått intrycket att finansministern tänker vänta till i maj med att vidta erforderliga åtgärder. Har han fått det intrycket, är jag ledsen att jag uttryckte mig så ofullständigt. Jag väntar till i maj med att göra upp prognoser för nästa budgetår, men självfallet håller vi ständigt utvecklingen under intresserad observation, och om det blir nödvändigt att dessförinnan göra tillfälliga ingrepp, är vi beredda till det.

Faxén släppte loss sig på ett sätt som jag aldrig har varit med om förut. Det var trevligt att se honom också från den sidan. Han frågade vilket intresse vi har av att det redovisas ett budgetunderskott av 8,5 miljarder sedan vi fått AP-fonderna. Det är litet påkostande att behöva ge en så kvalificerad ekonom som Faxén en undervisning som närmast är lämpad för mellanstadiet i folkskolan, men jag får väl ge den ändå.

Vi får in i runt tal 10 miljarder till AP-fonderna, och det är deras placeringsbehov. Det blir inte mer i fortsättningen. AP-pensionerna stiger varje år, men vi vill inte höja avgiftsuttaget bl a därför att vi har lagt på arbetsgivarna ATP-avgifter och ökade socialförsäkringsavgifter, och till slut kan man ju knäcka kamelens rygg. Följaktligen har vi varit försiktiga när det gällt att höja AP-uttaget. Det ligger på 10,5 procent och kommer att ligga på 10,5 procent de år framöver som vi kan överblicka.

Dessa 10 miljarder är intecknade till praktiskt taget sista kronan. Även om vi minskar bostadsbyggandet från 100 000 till 80 000 lägenheter, stiger kostnaderna för bostadsbyggandet så att det reser samma anspråk på kapital som tidigare. Det är AP-fonderna som skall köpa bostadsobligationer och skapa möjligheter till avlyft av byggnadskrediter till långa inteckningslån. Avlyften uppgår årligen till 9 à 10 miljarder, dvs samma summa som tillförs AP-fonderna. Därför kan man inte låta AP-fonderna ta hand om alla dessa avlyft. Jag lyckades i våras övertyga Jan Wallander och hans vänner i affärsbankerna att de borde köpa bostadsobligationer för 2,5 miljarder, eftersom AP-fonderna inte har tillräckligt med pengar för att köpa alla. Försäkringsbolagen och andra penningplacerare köper också obligationerna, men låt mig säga att AP-fonderna ägnar hälften av sitt placeringsbehov varje år åt bostadsbyggandet.

Vi vill att industrin skall investera så mycket som möjligt, och den vill lägga långa lån med rimlig ränta till grund för sina ekonomiska kalkyler. Vi har givit industrin via obligationsmarknaden en kapitalförstärkning på bortåt 2 miljarder varje år. En stor del av detta, låt mig säga 75 procent, svarar AP-fonderna för.

Kommunerna behöver låna 2,5 miljarder varje år. Större delen av detta belopp kommer från AP-fonderna. Vi har kreditinstitut som skall finansiera nystartade jordbruksföretag med långa inteckningslån. Skeppshypotekskassan skall finansiera en del av skeppsbyggandet. Industrikredit och Företagskredit skall hjälpa små och medelstora företag med långa krediter. Den fjärde AP-fonden skall få 500 miljoner.

Alla dessa går till AP-fonderna för att få sina pengar, och det är inte någon engångsföreteelse, utan det upprepas år efter år. Om finansministern inte vill göra hela sin upplåning i banksystemet på kort sikt med vad det innebär av finansiella risker, måste också han försöka få pengar från AP-fonderna. Här skulle jag kunna gå in på en lång debatt om förhållandet mellan den korta och den långa marknaden för utlåning. Vi har alltid levat, lever nu och kommer alltid att leva i den långa marknadens bristläge, så tro inte att situationen nu har förändrats därför att vi har fått AP-fonderna. De får 10 miljarder i nya pengar varje år, men samma kunder som föregående år begär att få låna de 10 miljarderna.

Faxén använde ett så starkt uttryck som att jag förolämpade denna förnämliga församling, som jag har glädjen att tillhöra. Nu tar jag inte åt mig sådant — man får så småningom ganska hård hud — men jag vill överlåta åt församlingen att bedöma graden av förolämpning när vi diskuterar kapital- och penningpolitiska frågor och det ymnighetshorn som Faxén fått för sig att AP-fonderna är.

Var skall den offentliga sektorns expansion sluta, frågade Faxén. Där har vi en av de stora politiskt brännande frågorna.

Hur mycket kan man begära att den enskilde individen skall avstå till den offentliga sektorn, och hur mycket skall han ha kvar för egen del? Frågar jag en enskild person, svarar han att han vill ha kvar mer för egen del. Om jag resonerar närmare med honom säger han emellertid att det är bra om hans gamla föräldrar får bättre pension, att det är nödvändigt i dessa tider att ge 8—9 miljarder till försvaret och att det vore bra att inte behöva vänta så länge på att få komma in på lasarettet.

Man vill ha mer från den offentliga sektorn, och man vill få mer över för egen räkning. Var gränsen skall gå kan man ha olika uppfattningar om. Den gräns som tillämpas i dag är ett uttryck för vad regering och riksdag anser om var gränsen skall gå, och så länge vi har ett demokratiskt statssystem är det väl inte så mycket att säga om detta, även om herr Millqvist inte gillar regering och riksdag i något avseende,

Jag skall självfallet inte ägna så lång tid åt herr Millqvist. Jag lyssnade med stigande förvåning till honom. Jag tycker att han bör vara den siste som varnar oss för en Glistrup, när hela hans inlägg var något av en honnör för Glistrup och ett försök att kopiera Glistrups misstänksamhet då han talade om den politiska församlingen och om nödvändigheten att det kommer någonting annat i stället. Det är litet genant att ge sig in på att bemöta ett sådant inlägg.

Rolf Millqvist:

Det där med fasta priser är tydligen så komplicerat att det kan sätta myror i huvudet inte bara på elever i folkskolans mellanstadium utan även på docenter och finansministrar. Det illustreras av resonemanget mellan finansminister Sträng och dr Matthiessen om effekten av oljeprishöjningarna. Matthiessen säger att bruttonationalproduktens tillväxt uttryckt i procent inte påverkas av oljeprishöjningen. Han har rätt i att bruttonationalprodukten uttryckt i fasta priser inte påverkas av en importpristegring, men vänder man sig mot inkomstsidan och räknar efter hur nationalinkomsten i fasta priser, devalverad med ett rimligt index, påverkas, finner man att vår disponibla inkomst påverkas. Om oljeprishöjningen motsvarar 2 procent i vår totala ekonomi, blir det bara 3 procent som motsvarar de 5 procenten.

Det är samma motsättning som råder mellan Åberg och mig. Åberg ser problemet från produktionssidan och räknar i fasta priser, Jag räknar på inkomstsidan utifrån finansministerns betraktelsesätt när han kritiserar oppositionen för att inte se sammanhanget mellan inkomsterna i olika sektorer. Skall man studera hur den disponibla nationalinkomsten fördelar sig på olika poster när man slår ihop å ena sidan vad den offentliga sektorn disponerar i form av konsumtion, investeringar och sparande och å andra sidan samma poster på den privata sektorn, finns det ingen annan rimlig möjlighet än att använda en gemensam deflator. Man kan säga att det är fel att använda konsumentprisindex och hävda att man borde väga in den större fördyringen i den offentliga sektorn och få fram en långsammare utveckling av nationalinkomsten och en kraftigare minskning av den privata sektorn, men det vore väl ett rätt likgiltigt räknestycke.

Det som Åberg påpekar om att man försummar prisutvecklingen inom den offentliga sektorn tror jag är mycket väsentligt. Vi har ägnat stor uppmärksamhet åt detta i vår bok och fört ett långt resonemang om vad vi kallar nollproduktivitet, men det är en tankeställare att vi under sjuårsperioden enligt dessa termer har haft en relativ prisökning för de offentliga tjänsterna på 40—50 procent utan att det har förekommit någon som helst diskussion om huruvida detta bör föranleda en annan prioritering.

Finansministern jämställde mig med Glistrup och menade att jag utvecklade samma sorts demagogi. Jag menar att man genom att undvika saklig diskussion i de här frågorna banar väg för sådana överdrivna och vettlösa resonemang som Glistrup gör sig skyldig till. Det är inte bara så att demokratin är tillgodosedd genom att man har en politisk församling vald i demokratisk ordning. Politikerna har skyldighet — om de tror på talet om svenska folkets urgamla rätt att sig självt beskatta — att informera på ett sådant sätt att folk begriper vad det rör sig om och kan göra prioriteringarna.

Jag anser inte att finansminister Sträng är den värste syndaren härvidlag. Jag tycker att de borgerliga politikerna många gånger är värre när det gäller att vilseleda svenska folket i de här frågorna. Det tyder på brist på demokratiskt medvetande att bara negligera eller skratta åt en sådan utveckling som skett i Danmark. Man bör ta varning och inse att det blir ett bakslag for politikerna om de inte tar på sig uppgiften att informera och avlyssna vilka prioriteringar valjarna vill göra.